

CARLOS FUENTES
ARTEMIO CRUZ'UN
ÖLÜMÜ

♥
CAN

ROMAN

TÜRKÇESİ
SEÇKİN SELVİ

Carlos Fuentes
ARTEMIO CRUZ'UN
ÖLÜMÜ

Can Yayınları: 2
Çağdaş Dünya Edebiyatı: 2

La muerte de Artemio Cruz, Carlos Fuentes

© Carlos Fuentes, 1962

© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2007

Bu eserin Türkçe yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

1. basım: 1981

2. basım: Temmuz 2008

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Hayriye Kaymaz
Düzeltili: S. Asaf Taneri

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-0847-3

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

<http://www.canyayinlari.com>

e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Carlos Fuentes
ARTEMIO CRUZ'UN
ÖLÜMÜ

ROMAN

Türkçesi
SEÇKİN SELVİ

CAN YAYINLARI

**CARLOS FUENTES'İN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI**

KOCA GRINGO / *roman*
KENDİM VE ÖTEKİLER / *deneme*
INEZ'İN SEZGİSİ / *roman*
LAURA DIAZ'LI YILLAR / *roman*
YANIK SULAR / *öykü*
SEFER / *roman*
DIANA / *roman*
CAM SINIR / *roman*
DERİ DEĞİŞTİRMEK / *roman*
KÖRLERİN ŞARKISI / *öykü*

Carlos Fuentes, 1928 yılında doğdu. Amerika Birleşik Devletleri'nde Columbia, Harvard, Princeton ve başka üniversitelerde ders verdi, çok sayıda deneme ve senaryo yazdı. Bir süre Meksika'nın Fransa Büyükelçiliği'ni yaptı. Fuentes'in romanları arasında en önemlilerinden olan *Terra Nostra* Venezüella'da Romulo Gallegos Ödülü'nü kazandı. 1987 yılında, İspanyol dilinde yazan yazarlara verilen en büyük ödül olan Cervantes Ödülü'ne değer bulundu. Fuentes'in öteki kitapları arasında *Yanık Sular*, *Koca Gringo*, *Deri Değiştirmek*, *Artemio Cruz'un Ölümü* vardır.

Seçkin Selvi, Üsküdar Amerikan Koleji'ni bitirdikten sonra öğrenimini Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde sürdürdü. Meslek yaşamını çevirmenlik, gazetecilik ve tiyatro eleştirmenliği dallarındaki paralel çalışmalarıyla yürüttü. 1971-1980 yılları arasında *Tiyatro 70* dergisini, 1981-1982'de *Edebiyat 81* dergisini çıkardı ve genel yayın yönetmenliğini üstlendi. 1982-1993 döneminde *Günaydın* ve *Sabah* gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. 1986 yılından bu yana *Milliyet Sanat Dergisi*'nde tiyatro eleştirileri yazıyor. Müjdat Gezen Sanat Merkezi'nde dört yıl tiyatro eleştirisi dersi verdi. Halen Yeditepe Üniversitesi Tiyatro Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak eleştiri dersi veriyor. 1957 yılında başlayan çevirmenlik alanında tiyatro, felsefe ve edebiyat dallarında 132 yapıt çevirdi. 16 yıl da bir halkla ilişkiler ajansında genel müdür olarak görev yaptı. Şimdi *Can Yayınları*'nda editör olarak çalışıyor.

*Kuzey Amerika'nın gerçek sesi,
Latin Amerika m¼cadelesindeki dost ve yoldař
C. WRIGHT MILLS'e*

Ölümü önceden tasarlamak,
Özgürlüğü önceden
Tasarlamaktır.

MONTAIGNE, *Denemeler*

Buzdan beşikte sallanarak
Dünya yüzüne çıkanlar
Ve mezarlar yoluyla geri dönenler
Senin ne olduğunu görüyorlar..

CALDERON, *Büyük Dünya Tiyatrosu*

Ne yapabileceğimi ben, sadece ben bilirim. Başkaları için
İse ancak bir belki'yim.

STENDHAL, *Kırmızı ve Siyah*

... kendimden ve Ondan ve üçümüzden, hep üçümüzden!

GOROSTIZA, *Sonsuz Ölüm*

Yaşam ucuzdur, yaşam bedava...

Meksika Halk Türküsü

Uyanıyorum... o soğuk şeyin kamışıma değmesi uyan-
dırıyor beni. İnsanın gün gelip farkına varmadan işeyebile-
ceğini bilmezdim. Gözlerimi kapalı tutuyorum. Yanıbaşım-
daki sesler bile duyulmuyor; gözümü açsam duyar mıydım
acaba? Ama gözkapaklarım ağır, kurşun gibi ve dilim paslı
ve kulaklarımda demir çekiçler gümdürdüyor ve soluğum-
da bir şey, bir şey, kararmış gümüş gibi bir şey; maden, her
şey maden; ya da madeni, aynı kapiya çıkar. Evet, farkına
varmadan işiyorum; bu saatler süresinde –anlaşılan kendi-
mi kaybetmişim– belki farkına varmadan yemek de yedim:
Çünkü elimi uzatıp da istemeden telefonu yere devirdiğim-
de, gün yeni ağarıyordu daha, bilek damarlarımda hafiften
bir vuruşla kollarım boşlukta asılı, öylece yüzükoyun kala-
kaldım. Şimdi uyandım, ama gözlerimi açmak istemiyo-
rum. Oysa istesem de istemesem de, gözkapaklarımın ara-
sından kara ışıklar ve mavi halkalar titreşimi gibi görünen
bir şey burnumun dibinde yanıp yanıp sönüyor. Yüzümün
kaslarını sıkıp sağ gözümü aralıyorum ve bir kadın çantası-
nın üzerini kaplayan kare kare aynalarda suratımı görüyo-
rum. Ben buyum, bu benim: Suratı, değişik boylardaki ayna
parçacıklarında yansıyan moruk: Ben bu gözüm, bu göz
ben; birikmiş öfkenin, geçmiş, unutulmuş ve hep var olan
öfkenin kökleriyle çakmak çakmak bir göz; yeşil ve kapak-
ları arasında şişmiş bir göz; kapaklar, gözkapakları, yağlı
gözkapakları. Ve burun: Ben bu burunum, bu burun, geniş
delikleri açılıp açılıp kapanan bu pişmiş toprak gibi burun
benim işte; ve ben bu yanaklarım, yanaklar, beyaz kılların
fışkırdığı elmacık kemikleri. Fışkırdığı. Surat. Surat, surat
buruşturmak, yaşlılık çizgileriyle de, acı çizgileriyle de ilgisi
olmayan surat; ağzı açık ve köpek dişleri kararmış tütün-

den, tütünden, tütün. Soluğumun nemi aynayı buğulandırıyor. Bir el, çantayı komodinin üzerinden kaldırıyor.

“Bakın doktor, kendine...”

“Senyor Cruz...”

“Ölürken bile bize kazık atıyor!”

Konuşmayacağım. Ağzım pas tutmuş pirinç dolu: Pas tadı dilimde. Gözlerimi aralıyorum ve kirpiklerimin arasından iki kadınla buram buram antiseptik kokan doktoru görüyorum; gömleğimin içinde göğsümü yoklayan terli elinden soluk kesici bir alkol kokusu yükseliyor. Eli itmeye çalışıyorum.

“Hadi Senyor Cruz, hadi...”

Hayır, hayır, açmayacağım işte ağzımı; daha doğrusu aynada görünen o dudaksız ağız çizgisini açmayacağım. Örtü karnıma kadar geliyor. Midem... ah! Ve bacaklarım, apış aramda o soğuk şeyle iki yana açılmış duruyor ve bileklerimde tık-tık-tık atan ve daha önce... daha önce, başka zamanlar, sinemada çok uzun süre oturduktan sonra duyduğum o belli belirsiz nabız vuruşuyla göğsüm hâlâ uykuda: Dolaşım bozukluğu, işte o kadar, hepsi bu. Daha kötü bir şey değil. Daha ciddi bir şey değil. Sadece dolaşım bozukluğu. İnsan, bedenini düşünmek zorunda kalıyor. Oysa bedenini düşünmek, insanı yoruyor. Kendi bedenini, yani olduğu olacağı bir tek bedenini. Yorucu. Düşünme. Bedeninin orada olması yeter: Düşünüyorum, tanık oluyorum: Ben – bedenim, ben. Dayanan beden. Sinir uçlarında ve pul pul soyulan deride ve hücrelerde ve küreciklerde çözülen, bırakan, giden beden; üzerinde bu doktorun parmaklarını dolaştırdığı, benim bedenim. Korku. İnsanın kendi bedenini düşündüğü zaman duyduğu korkuyu duyuyorum. Ya suratım? Teresa'nın çantası gitti, çekti aldı; aynadaki görüntümü anımsamaya çalışıyorum: Simetrik olmayan ayna parçalarına bölünmüş surat, gözün biri ötekenden kopmuş, gitmiş kulağın yanına yapışmış; Yanıp sönen üç aynaya bölünmüş bir surat. Alnımdan ter süzülüyor. Yeniden gözlerimi yumuyorum ve suratımın ve bedenimin bana geri verilmesini rica ediyorum, yalvarıp yakarıyorum. Yalvarıyo-

rum, ama beni okşayan eli duyuyorum ve bundan kaçmak istiyorum, ama o gücüm yok.

“Biraz düzeldin mi?”

Bakıyorum ona. Catalina’ya bakmıyorum da, daha öteye, elinde gazeteyle büyük koltukta oturan Teresa’ya bakıyorum. Benim gazetem, hiç kuşum yok. Oturan da Teresa olmasına Teresa da, yüzünü gazetenin arkasında gizlemiş.

“Pencereyi aç.”

“Hayır. Üşütürsün de daha kötüleşirsin.”

“Varma üzerine anne. Niyetinin ne olduğunu görmüyor musun?”

Aaaa! Günlük kokusu alıyorum. Aaa! Kapıdan mırıltı geliyor. Elinde kutsal su, cüppesinin kara eteklerini ve günlük kokusunu savurarak bir vaiz katılığında benimle veda-
laşmak üzere içeri giriyor. Demek: Tongaya bastılar.

“Padilla gelmedi mi hâlâ!”

“Geldi. Dışarıda bekliyor.”

“İçeriye al.”

“Ama pe...”

“Önce Padilla’yı çağır.”

Ah Padilla. Yaklaş yanıma. Teybi getirdin mi? İşini bilseydin, o teybi her akşam Coyoacan’daki eve getirdiğin gibi bugün de buraya getirirdin. Asıl bugün getirmen gerekirdi, her şeyin eskisi gibi sürüp gittiğine beni inandırman gerekirdi. Günlük düzeni bozma Padilla. Aaa, yanibaşıma geldin şimdi. Ve karılar bundan hiç hoşnut değiller.

“Yaklaş çocuğum, yaklaş ki seni tanıyabilsin. Adını söyle.”

“Ben... ben Gloria’yım.”

Yüzünü biraz daha iyi seçebilsem. Kızın yüzündeki anlatımı bir görebilsem. Ölü ten kokusunu duymuş olmalı; içine göçmüş göğsümü, taraz taraz olmuş kır sakalımı, bur-
numdan akan sümüşü gördü, bunlar...

Kızı yanımdan uzaklaştırdılar.

Doktor nabzımı sayıyordu.

“Meslektaşlarımla konsültasyon yapmam gerek.”

Catalina’nın eli elime değişiyor. Ne boşuna bir okşama bu.

İyice seçemiyorum onu, ama gözlerimi onunkilere dikmeye çabalıyorum. İşte, gördüm şimdi. Buz gibi soğuk elini tutuyorum.

“O sabah sevinçle bekledim oğlanı. Atlarımızı nehrin karşı yakasına sürdük.”

“Ne diyorsun sen? Konuşma. Kendini yorma. Dediklerini anlayamıyorum.”

“Yine oraya dönmek isterdim Catalina. Ama artık boşuna.”

Evet, papaz yanıma diz çöküyor. Padilla teybi fişe takarken, papaz da mırıldanıyor. Sesimi duyuyorum, kendi sözlerimi. *Ay*, diye inliyorum. *Ay*, diye haykırıyorum, *Ay*, kurtuldum! Kapıda iki doktor görünüyor. Kurtuldum. Regina, içim sızlıyor. İçim sızlıyor, Regina, içimin sızladığını keşfe diyorum. Regina, asker: Canım yanıyor, kucakla beni. Buz gibi, upuzun bir hançer sapladılar mideme. Biri de, bir başkası da bağırsaklarıma sipsivri çivi batırıyor. Günlük kokusunu duyuyorum, usandım artık. Ne isterlerse yapsınlar, ses çıkarmayacağım; ben inim inim inlerken tutup kaldırsınlar beni. Hiçbirinize can borcum yok. Dayanamıyorum, dayanamıyorum, ben seçmedim bunu, ayaklarım buz gibi, sancıdan iki büklüm oluyorum, bu ölü tırnakları, bu morarmış tırnakları istemem ben. Ama aaah, aaaah, kurtuldum. Dün ne yapmıştım? Dün yaptıklarımı düşünecek olursam, şimdi olanları düşünmem. Bu parlak bir buluş. Çok parlak: Dünü düşün. Düşünemeyecek kadar aklın başından gitmedi, düşünemeyecek kadar acı çekmiyorsun, düşünebilirsin dünü, dünü, dünü. Dün Artemio Cruz, Hermosillo'dan Mexico City'ye döndü. Evet: dün Artemio Cruz... hastalanmadan önce, dün Artemio Cruz... hayır, hastalanmadı, yoo hayır, Artemio Cruz... hayır, hastalanmadı, yoo hayır, Artemio Cruz hastalanmadı. Hayır, bir başkası, bambaşka biri, hasta yatağının başucunda ayna olan biri, bir başkasının yatağı. Artemio Cruz, onun ikizi. Artemio Cruz, hasta, yaşamıyor. Hayır, yaşıyor! Artemio Cruz bir zamanlar yaşadı. Birkaç yıl duya duya yaşadı. Duya duya; doya doya değil. Hayır, birkaç günü kaynaştı yaşamla. Gözü kamaştı değil,

günü kaynaştı. İkizi, Artemio Cruz, tıpkısı. Ölmeden önce yalnızca birkaç gün yaşamış olan Artemio Cruz dün, dün Artemio Cruz, ki bir zamanlar... o benim işte, ve dün.

Dün, her zamanki işleri yaptın, herhangi bir gün gibi. Bunları anımsamaya değer mi değmez mi, bilmiyorsun. Yatak odasının loşluğunda uzanmış yatarken, olup bitenleri değil de olacakları anımsamayı yeğledin. Gözlerin yarı karanlıkta geriye değil, ileriye bakmayı yeğlerdi, geçmişini önceden görmeyi bilmiyorlar. Evet: dün uçakla Hermosillo'dan döneceksin. Dün, 9 Nisan 1959'da, Compania Mexicana de Aviacion hava şirketinin günlük seferi ile, Sonora'nın başkentini ve cehennemi sıcağını sabahın saat tam dokuz elli beşinde gerilerde bırakıp, akşamüstü tam dört otuzda Mexico City'ye varacaksın. Dört motorlu uçaktaki geriye kaykılmış koltuğundan aşağıya, bir dizi kerpiç duvarla galvanize saç damlardan oluşmuş yamyassı, kurşuni bir kente bakacaksın. Hostes, selofan kâğıda sarılı bir çiklet uzatacak sana ve bunu anımsayacaksın, çünkü kız güzel olacak ve yaşın seni bazı şeyleri yapmaya değil de, ancak düşlemeye mahkûm etse de (bu sözler doğru değil: elinden gelen yalnızca düşlemek bile olsa, kendini hiçbir zaman "mahkûm" hissetmeyeceksin) güzel vücutlu birini gördün mü bakmadan edemeyeceksin. Uçak, Meksika Vadisi'ne girerken, kendini havada tutma gücünü yitirmişçesine birden düşüverdiği anda, ışıklı tabelada SİGARALARINIZI SÖNDÜRÜN, KEMERLERİNİZİ BAĞLAYIN – sözleri yanmış olacak. Ve sonra uçak birden sağa dalınca, paltolar, ceketler, çıkınlar, çantalar aşağı devrilecek ve hep bir ağızdan bir avaz, sağ dış motordan alevlerin yükselmesiyle başlayan tekmelemeyle yarıda kesilen bir çığlık duyulacak ve herkes yeniden haykırarak ve yalnızca sen sessiz, sakın, kıpırtısız oturacak, yolcuları yatıştırmak için oradan oraya seyirten hostesin bacaklarına bakacaksın. Motorun içindeki yangın söndürücüler çalışacak ve uçak olaysız iniş yapacak ve hiç kimse yalnızca senin, yetmiş bir yaşında yaşlı bir adam olan senin,

soğukkanlılığını yitirmediğini fark etmeyecek. Kimseye belli etmeden kendinle övüneceksin. Yaşamın boyunca o kadar çok korkaklık ettikten sonra, artık cesaretin kolay geldiğini düşünecek ve gülümseyeceksin ve kendi kendine diyeceksin ki: Hayır, hayır, paradoks değil bu; bu gerçek bu, hemen hemen evrensel bir gerçek.

Hükümet yetkililerinden birkaç beyefendi zorluk çıkarmakta kararlı oldukları için, Sonora'ya arabayla -1959 Volvo, Federal Bölge plakası 712- gitmiş olacaksın. O uzun yolculuğa bu yüzden böyle apar topar çıkmış, durumu yeniden sağlama bağlamak, daha önce satın alınmış ve parası trink ödenmiş lisans haklarını yeniden güvenceye bağlamak için yollara düşmüş olacaksın: Evet, satın alınmış, şatafatlı sözlerle kendini kandırmayacağın için düpedüz satın alınmış ve beyefendiler yeniden inandırılacaklar, yeniden kandırılacaklar, yeniden satın alanacaklar, yani yine şatafatsız bir sözle rüşvetlerini, Sonora ve Sinaloa'dan Federal Bölge'ye balık taşıyan tekneçilerden toplanan harç adı altında rüşvetlerini alacaklar: Her denetçiye yüzde on ve yol boyunca zincirleme uzanan para yedirme zorunluluğu yüzünden balıklar başkente akıl almaz bir pahada varacaklar, ama sen "lisans payı" olarak balık değerinin yirmi katını kazanacaksın. Olup bitenler, sahibi olduğun gazetede sansasyonel bir manşet için elverişli malzeme gibi görünse de, çevrilen bu ufak dolabı düşününce keyifleneceksin. Şimdi bunu düşünmenin, zamanı boşa harcamak olduğunu söylüyorsun kendi kendine. Ama yine de diretecek, yine de düşüneceksin, çünkü düşünmek istemediğin, bir başka şey düşünerek unutmak istediğin şeyler var ve hepsinden çok da kendini, şu anda kendin diye karşına çıkan adamı unutmak istiyorsun. Kendini aklayacaksın. Kendini bulamıyorsun. Ama kendinle karşılaşacaksın. Seni eve baygın götürcekler. Büronda yığılıp kalacaksın; doktor gelecek ve birkaç saat geçmeden herhangi bir bulguya varamayacağını söyleyecek; başka doktorlar gelecek; onlar da hiçbir şey bilmeyecekler, hiçbir şey anlamayacaklar, bir alay çetrefil söz sıralayacaklar. Ve sen, buruşmuş, boş bir şarap tulumu gibi kendi

hayalinin hayali olup çıkacaksın. Çenen titreyecek. Ağzında, koltuk altlarında pis bir koku olacak ve hepsinden çok da apış aran kokacak. Ve tıraş yüzü, banyo yüzü görmeden, bir ter taneleri koleksiyonu halinde, bir gergin sinirler ve bilinçsiz fizyolojik fonksiyonlar kalıntısı halinde köşeye atılıp kalacaksın. Yine de, dün olacakları anımsamakta direteceksin.

Polis, Caballito alanındaki bir gösteriyi az önce dağıttığı için, dört yanı göz yaşartıcı gaz dolu bir kenti boydan boya geçip havaalanından bürona gideceksin. Genel yayın yönetmeninle buluşacak ve birinci sayfa manşetlerini, köşe yazılarını, karikatürleri tartışacak ve keyifleneceksin. Yankee ortağın seni görmeye gelecek, sendikalarda temizlik yapmak için girilen bu sözüme “reform” hareketlerindeki belirgin tehlikeyi ona açıklayacaksın. Sonra sağ kolun, müdürün Padilla, bürona gelecek ve yerlilerin kışkırtıcı eylemleri sürdürdüğünü haber verecek ve sen de Padilla kanalyda, *ejido*¹ yöneticisinin kulağını bükeceksin, adamlarına çekidüzen vermesini, kendisine bunun için para verdiğini söyleyeceksin. Dün sabah çok çalışacaksın. Latin Amerika'nın bellibaşlı hayır kurumlarından birinin temsilcisi, seni arayacak, gazetene yaptıkları yardımı artırsın diye kandıracaksın adamı. Dedikodu yazarına telefon edip, Sonora'daki çıkarlarını çomaklayan Couto'nun eteklerini tutuşturacak bir bomba haber patlatmasını söyleyeceksin. Amma çok iş yapacaksın! Ve sonra, Padilla ile baş başa verip pek eğlenceli bir iş olan hesapları gözden geçireceksin. Ticari şebekenin gidişatını ve karşılıklı bağlantılarını gösteren bir grafik, odanın bir duvarını boydan boya kaplıyor: Mexico City'deki gazete, oradaki ve Pueblo'daki, Guadalajara'daki, Monterrey'deki, Culiacán'daki, Hermosillo'daki, Guaymas' taki ve Acapulco'daki gayrimenkuller, Jaltipan'daki kükürt yatakları, Hidalgo'daki madenler, Tarahumara'daki kereste imtiyazları. Oteller zinciri, borsa oyunları, demiryoluna kredi açmak üzere kurulan şirketin yönetimi, Kuzey Amerika şirketlerinin yasal temsil-

¹ Sınırları belirli kamu toprakları (Çiftlik, otlak, park vb.). (Ç.N.)

ciliği, banka müdürlükleri, ithal malları –boya, çelik, deterjan– ve duvarda yer almayan bir ufak madde: Zürih, Londra ve New York bankalarında yatan on beş milyon dolar. Evet, doktorunun uyarılarına karşın bir sigara tellendireceksin ve servetini nasıl gıdım gıdım yaptığını Padilla’ya silbaştan anlatacaksın: Devrimden hemen sonra Pueblo’daki köylülere verilen kısa vadeli, yüksek faizli borçlar; parlak geleceğini önceden kestirdiğin Pueblo kenti dolaylarındaki toprakların kapatılması; ardı ardına başa geçen her cumhurbaşkanının işe dostça parmak atması sayesinde Mexico City’de yeniden dağıtıma tabi tutulan dönümlerce toprak; günlük gazete; maden hisselerinin alınması; işi yasalara uydurmak için perde önünde senin görüldüğün Meksika – ABD ortak girişimlerinin kuruluşu; Kuzey Amerikalı yatırımcıların güvenilir dostu, New York ve Chicago ile Meksika hükümeti arasında aracı; borsa fiyatlarının senin çıkarına dönük biçimde ayarlanması, satın almak ve satmak ve her seferinde kazanç sağlamak; Başkan Alemán’ın altın yılları ve son sağladığın destekle güçlenmen; ülkenin iç kesimlerinde yeni kentler kurulması projesine bağlı olarak köylülerin elinden alınan *ejido* tarım alanlarının ele geçirilmesi; kereste imtiyazları. Padilla’dan yeniden kibrit isteyip, evet diye göğüs geçireceksin, güzelim yirmi yıl, kalkınmayla, sınıflar arasında barış ve işbirliğiyle dolu yıllar; Lázaro Cárdenas’ın halkın kafasını bulandıran demagojisinden sonraki yirmi yıllık ilerleme dönemi; sözden anlar, söz dinler işçi önderlerinin başta olduğu yirmi yıl; grevlerin kırılmasıyla, endüstrinin kollarlanmasıyla geçen yirmi yıl. Ve şimdi sen elini midene, kırılmış kestane rengi saçlarına, yağlı suratına götüreceksin ve tüm sesler birden kahkahalar atarak senin duyma menziline dışına kaçarken masanın camında kendini, hasta ikizinin hayalini göreceksin ve insanların teri bir girdap olup çevreni kuşatacak ve gövdeleri soluğunu kesecek ve kendinden geçeceksin. Camdaki ikiz, ötekinin yanına, sen olan ötekinin, kendini kaybedip döner sandalye ile çelik masanın arasına yuvarlanan yetmiş bir yaşındaki ihtiyarın yanına gidecek ve kendini burada bulacaksın ve yaşamın-

daki hangi olaylar biyografine geçecek ya da hangisi saklanıp hasıraltı edilecek, bilmeyeceksin; bilmeyeceksin. Birtakım bayağı gerçekler ve aşağılık olaylar var ve alacak ya da verecek hanesine bunların işlettiği ilk insan sen olmayacaksın; üstelik yaşamın keyfini çıkarmış olacaksın ve bunu unutmayacaksın, başka şeyleri, başka günleri anımsasan da bunu unutmayacaksın, o günleri anımsamak zorunda kalacaksın. Yakın ya da uzak geçmişteki günler, bir köşede unutulmaya bırakılmış ya da anımsanarak zorla öne çıkarılmış günler, çarpışma ve çarpışıp geri çekilme günleri, kaçamak sevda günleri, özgürlük günleri, kin, yenilgi, irade günleri, tanımlamak için bulabileceğin tüm sözlerden daha çok sayıdaki geçmiş ve gelecek günler: Kaderin, bir tazı gibi koklaya koklaya peşine düşeceği ve seni bulup korkutacağı, bin bir söz bin bir tavırla seni sarıp sarmalayacağı günler: Bedenin emip sindirdiği, ruh denilen o elle tutulup gözle görülmez şeye kopmaz bağlarla bağlı, karmaşık, somut, yağlı, etli canlı, gözle görülür varlığın: Dalından yeni kopmuş ayva tutkusu, tırnak uzatmak merakı, dökülen saçların getirdiği can sıkıntısı, güneşi ve çölü görünce hüzünlenmek, kirli tabak görmeye dayanamamak, tropikal nehirlerin uyandırdığı şaşkınlık, kılıçtan ve dinamitten korkmak, yeni havalandırılmış çarşafaların yok oluşu, yağız atların gençliği, terk edilmiş kıyıların yaşlılığı, yabancı pullu zarflarla tanışmak, tütsülenmiş günlük kokusundan iğrenmek, nikotin illeti, kırmızı toprakların sancısı, bir akşamüstü avlusunun cana yakınlığı, tüm maddenin özü ve tüm ruhların aslı; iki yarıyı birbirinden ayıran belleğin keskin kenarı; iki yarıyı yeniden birbirine kaynatan, birleştiren, eriten, iki yarıyı izleyip bulan yaşamın birleştirici gücü; bugün yeniden bütünleşecek olan ikiye bölünmüş meyve ve geride bıraktığın yarıyı anımsayacaksın; kader karşına dikilecek ve esneyip genişleyeceksin; artık anımsamak zorunda kalmayacaksın ve esneyeceksin; olaylar ve duygular, açık seçik ve birbirinden bağımsız olarak ortaya serilecek, geçtiğin uzun yol boyunca köklerinden kırılıp devrilecekler; orada, gerilerde, bir bahçe vardı – bir dönebilse oraya, sonunda onu yeniden bulabil-

sen; ama esneyeceksin; sen hep sağlam tahtaya bastın, esneyeceksin ve işte bahçedesin, ama solgun yapraklar meyve vermiyor, tozlu olup su akıtmıyor; esneyeceksin; günler hem bambaşka hem aynı, hem geçmiş hem bugün olacak, çok geçmeden günler gerekliliklerini, zorunluluklarını ve dehşetlerini unutacaklar ve sen esneyeceksin; gözlerini açacaksın ve yapmacık kaygılar içindeki iki kadını göreceksin; adlarını fısıldayacaksın: Catalina, Teresa; gerçek duyuları olan hainlik ve saldırganlığı gizlemekten vazgeçmeyecekler, sinirli hoşnutsuzlukları şimdi zorunlu olarak bir kaygı, sevgi ve üzüntü maskesine dönüşmüş olacak; hastalığının ve doktorların varlığının onlara kabul ettirdiği ölümün ilk belirtisi bu maske olacak; esneyeceksin. Gözlerini kapatacak ve esneyeceksin. Sen, o, Artemio Cruz, görmeksizin günlerine güvenecek olan sen.

1941: 6 Temmuz

Arabayla bürosuna gidiyordu. Arabayı şoför kullanıyordu, kendisi de sabah gazetesini okuyordu, ama tam o anda şöyle bir başını kaldırdı ve dükkâna giren iki kadını gördü. Onlara baktı, gözlerini kıstı ve sonra araba yürüyüp gitti, o da Rommel ile Montgomery'nin resimlerine bakarak Sidi Barrani ve El Alamein'den verilen haberleri okumasını sürdürdü. Şoför güneşin sıcağında kan ter içinde kalmıştı ve radyoyu da açamıyordu. Kendisi ise arkada oturmuş, Afrika'da savaş başlayınca Kolombiyalı kahve üreticileriyle ortaklık kurmakta çok isabetli davrandığını düşünüyordu ve iki kadın dükkâna girdiler ve satıcı kız, dükkân sahibine haber verinceye kadar buyurup oturmalarını söyledi (çünkü bu ana kızın kim olduklarını biliyordu ve onlar kapıdan girdikleri anda patrona haber uçurmak için emir almıştı); satıcı kız halıların üzerinde sessizce yürüyerek, yeşil maroken masaya yayılmış davetiyelerin adreslerini yazmakta olan patronun odasına gitti ve kız odaya girip de Senyora ile kerimelerinin içerde olduklarını söyleyince, dükkânın patronu

kadın, gümüş zincire bağlı gözlüklerini boynundan aşağı bırakıverdi, içini çekti ve “Aaa evet, aa evet... artık gün yaklaşıyor,” dedi ve haber verdiği için kıza teşekkür etti, çividi eflatun saçlarını eliyle düzeltti, dudaklarını büzdü, mentollü sigarasını söndürdü ve salondaki iki kadın oturmuşlardı ve patron görününceye kadar ağızlarını açıp tek söz etmediler; patron girince, görünüşe pek önem veren anne hanım, hiç başlamamış bir konuşmayı sürdürüyormuş gibi yaparak, yüksek sesle, şu çok daha güzel gibi geldi bana, dedi. Sen ne düşünürsün bilmem, ama ben olsam şunu seçerdim. Gerçekten, çok güzel. Kendine değil de o anda kapıdan giren kişiye yönelik bu tür konuşmalara alışık olan kız, başını salladı ve patron, kızın elini sıktı, ama annesinin elini sıkmadı –çünkü annehanım elini uzatmadı– ve patron onları bir kulaktan ötekine yayılan gülümseyişi ve çividi eflatun kafasının eğilişiyle selamladı. Kerime hanım, patron da kanepeye sıkışabilsin diye biraz sağa kayacak gibi oldu, ama annehanım, parmağını hafifçe sallayarak bir bakışıyla durdurdu onu ve kız ayakta dikilip kalan ve onlara bir şeyde karar kılıp kılmadıklarını soran çividi eflatun saçlı kadına halden anlar bir bakışla baktı. Annehanım hayır, dedi; henüz kararsızdılar ve bu nedenle giysileri bir kez daha görmek istiyorlardı... bu seçime o kadar çok şey bağlıydı ki, her şey her şey, bütün ayrıntılar, yani çiçeklerin rengi, nedimelerin giysileri, her şey, ama size zahmet verdiğim için üzgünüm. İstiyorum ki...

“Rica ederim Senyora. Size hizmet bize sevinç verir.”

“Evet, kesinlikle emin olmak istiyoruz.”

“Pek tabii.”

“Bir yanlışlık yapmak istemiyoruz, sonra son anda...”

“Haklısınız. Ağrıdan alarak ve düşünüp taşınarak seçmek akıllıca olur, böylelikle sonradan...”

“Evet. İçimiz rahat etsin istiyoruz.”

“Ben gidip kızlara hazırlanmalarını söyleyeyim.”

Yalnız kaldılar ve kerime hanım bacaklarını uzattı, annehanım gözlerini dehşetle açıp parmaklarının hepsini birden salladı, çünkü kızın jartiyeri görünüyordu ve aynı

zamanda sol çorabına biraz tükürük sürmesini işaret etti; kerime hanım baktı, ipek çorabın kaçtığı yeri buldu, işaret parmağını ağzına götürüp ıslattı ve kaçık yere sürdü. Yeniden bacaklarını uzatarak gerindi, senyora eline dokununca, biraz uykum var, diye açıkladı ve hiç konuşmaksızın gül işlemeli minderlerin üstünde oturmaya devam ettiler, ta ki kız acıktığını söyleyene kadar, annesi de, buradan çıktıktan sonra Sanborn'a gidip kahvaltı ederiz, dedi; gerçi son zamanlarda kilo aldığı için kendisi yemeyecekti, ama kızın şimdilik böyle bir derdi yoktu.

“Yok mu?”

“Yok ya, seninki daha genç kız vücudu. Ama sonra kolla kendini. Bizim ailede gençken hepimizin vücudu güzeldir, ama kırkı geçtikten sonra...”

“Sen yine iyi idare ediyorsun.”

“Ne dersem karşı çıkacaksın, hep böyle yaparsın zaten, ille benim dediğime karşı çıkacaksın. Üstelik...”

“Bu sabah aç kurt gibi uyandım, bir güzel kahvaltı ettim.”

“Şimdilik dert etmene gerek yok. Ama daha sonra, kendini kollamalısın.”

“Çocuk doğurmak şişmanlatır mı?”

“Hayır, sorun bu değil, gerçekten değil. Alt yanı on gün sıkı perhiz yaptın mı, eskisi gibi olursun. Sorun kırkıdan sonra başlıyor.”

İçerde, iki mankeni hazırlayan dükkân sahibi ağız dolu su toplu iğneyle çömeldi ve ellerini sinirli sinirli oynatarak, bu kadar kısa bacaklı oldukları için kızlara çıkıştı, böyle yerden bitme bacaklarla modaya uygun hanımefendiler gibi nasıl çarpıcı olabilirlerdi ki! Jimnastik yapmaları gerektiğini söyledi, tenis, binicilik ve insan soyunun gelişmesine yarayan bütün öteki sporları yapmalıydılar ve mankenler ona sinirli görüldüğünü söylediler, o da evet dedi, şu iki kadın gerçekten sinir bozuyordu, senyora lutfedip de kimseye elini uzatmazdı ve kerime hanım da daha sıcak davranmakla birlikte, sanki orada başka kimse yokmuş gibi bir tavır takınırdı; neyse, sözün kısası, onları pek fazla tanıma-

yordu, bu yüzden de bir şey söyleyemiyordu. Amerikalıların dediği gibi, müşteri her zaman haklıdır. Şimdi, salona gülümseyerek girmeliydiler, yapmacık da olsa gülümsemeliydiler. Hali vakti yerinde bir ailenin kızı olmasına karşın çalışmak zorunda kalmıştı ve bugünkü görgüsüz zengin kadınlara alışmıştı artık. Neyse ki, birlikte büyüdüğü arkadaşlarıyla pazar günleri buluşabiliyorlardı da, hiç değilse haftada bir gün olsun kendisinin de insan olduğunu anımsıyordu; briç oynuyorlardı; patron sözünü tamamladı, işini bitirdi, mankenlerin hazır olduğunu görünce ellerini çırpı. Ağzındaki iğneleri özenle çıkarıp, kadife iğnedenliğe sapladı.

“Armağanların verileceği gün o da gelecek mi?”

“Kim? Nişanlın mı, baban mı?”

“Babam.”

“Nerden bileyim!”

Adam, turuncu kubbesi ve kalın, beyaz sütunlarıyla Güzel Sanatlar Akademisi'nin geride kaldığını gördü, ama daha yukarıya, ta tepeye, elektrik kablolarının birleştiği, ayrıldığı, hareket ettiği yere bakıyordu –hayır, hareket eden kablolar değildi, kendisi gri, yumuşacık yün yastığa dayadığı başını oynatıyordu– kablolar birbirine paralel uzanıyor ya da kesişiyor ya da gerilim dağıtıcılarıyla birbirlerine bağlanıyorlardı: Venedik mimarisine uygun postanenin aşı boyalı cephesi, Banco de Mexico'nun bereket simgesi olan boyunuz biçimindeki boş külahlarla şiş memelerle dolu salkımşaçak heykelleri; kahverengi fötr şapkasının ipek kurdelesini eliyle sildi ve ayağının ucuyla önündeki açılır kapanır koltuğu salladı: Sanborn'un mavi çinileri, St. Francis Manastırı'nın kararmış, taş oymalı süslemeleri. Araba, Isabella Catolica'nın köşesinde durdu, şoför kasketini çıkararak kapıyı açtı, kendisi ise şapkasını giydi, şakaklarındaki sık saçları parmaklarıyla taradı. Piyango bileti satıcıları, kundura boyacıları, başörtülü kadınlar, sümükleri üst dudaklarına bulaşmış çocuklar çevresine üşüştüler, ama o aldırma-sızın döner kapıya yürüdü, antreye girdi, aynanın önünde boyunbağını düzeltti ve o aynanın yansıttığı Madero alanı-

na bakan ikinci bir aynada tıpatıp kendine benzeyen aynı kruvaze kostümü giymiş, ama görüntüsü renksiz bir adamın, çevresi dilencilerle sarılı bir adamın aynı boyunbağını, aynı nikotinden sararmış parmaklarla düzelttiğini gördü. Sonra antrede duran kendisi elini aşağı indirdiği anda, aynadaki adam da indirdi ve dönüp yürüdü. Kendisi ise, bir an şaşkınlık içinde bocalayarak asansörü aradı.

Dilencilerin uzanmış avuçları yine kadının moralini bozdu ve bir an önce dükkânın yapay serinliğine ve sabunlarla kozmetiklerin kokusuna dalabilmek için kızının omzunu tutup iteledi. Camın ardındaki güzellik müstahzarlarına bakmak için bir an bir vitrinin önünde duraladı ve camda kendisini seyrettiğini, sonra camdaki görüntüsünü aşır, kırmızı tafta kumaş üzerine dizili duran sıra sıra şişeleri, kavanozları daha iyi seçebilmek için gözlerini kıstığını fark etti. Bir kavanoz “Teatral” marka yağsız kremle, o taftanın renginde iki dudak boyası istedi ve timsah derisi çantasının içinde beceriksizce para aradı: Şuradan bana yirmi peso buluversene. Paketini ve paranın üstünü aldı ve lokantaya girip iki kişilik bir masaya oturdular. Tehuantepec yerlileri gibi giyinmiş olan kadın garson geldi, kerime hanım cevizli çörekle portakal suyu söyledi, kendini tutamayan annehanım da erimiş tereyağı ile üzümlü çörek istedi; sonra tanıdık birileri var mı diye çevrelerine bakındılar, sonra güneş çok yakıcı olduğundan, kız sarı takımının ceketini çıkarmak için izin istedi.

Kız, “Joan Crawford,” dedi. “Joan Crawford.”

“Hayır, öyle denmiyor. Crow-fore. Crow-fore diyorlar.”

“Crau-fore.”

“Hayır değil. Crow, crow, crow. ‘a’ ile ‘u’yu birleştirip ‘o’ gibi söylüyorlar. Öyle söylediklerini sanıyorum.”

“Ben filmi pek beğenmedim.”

“Hayır, pek iyi değildi. Ama kadın çok hoştu.”

“Çok sıkıldım.”

“Oysa gidelim diye tutturana sendin...”

“Güzel demişlerdi. Ama değilmiş.”

“Neyse, vakit geçirdik.”

CARLOS FUENTES

ARTEMIO CRUZ'UN ÖLÜMÜ

ROMAN

Meksika Devrimi'ne, toprakların köylülere dağıtılması uğrunda savaşan, idealist bir genç asker olarak katılan Artemio Cruz, devrimin giderek yozlaşması sonucunda zengin bir toprak ağası olup çıkmıştır. Ailesine, sevgililerine ve eski yoldaşlarına ihanet etmiş, devrim sırasında devirmek için savaştığı kendini beğenmiş, ilke kural tanımaz zorbalardan biri olmuştur. Yıllar sonra, ölüm döşeğinde, tüm bir yaşamı gözünün önünden geçecektir...

Carlos Fuentes, başarılarından biri sayılan *Artemio Cruz'un Ölümü*'nde, tek bir kişinin yaşamından geçerek yalnızca Meksika Devrimi'nin değil, tüm bir 20. yüzyıl Meksika'sının yazgısını anlatır, modern Meksika'nın sarsıntılı ruhuna doğru derin bir yolculuğa çıkarır okurlarını. Kurgusu, örgüsü ve üslubuyla tam bir usta işi olan *Artemio Cruz'un Ölümü*'nü Seçkin Selvi'nin Türkçesiyle sunuyoruz.

KAPAK RESMİ: ESAT TEKAND

ISBN 978-975-07-0847-3

9 789750 708473
<http://www.canyayinlari.com>